

Н. В. Гузь, В. В. Гузь

ОСОБЕННОСТИ ОТНОШЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ

Статья посвящена проблеме отношения младших школьников к обучению. Обоснован феномен «отношение к обучению» выделены компоненты и типы отношения младших школьников к обучению. На основе полученных экспериментальных данных выделена динамика типов отношения младших школьников к обучению.

Ключевые слова: отношение к обучению, младшие школьники, отношение ученика к деятельности учителя, отношение школьника к учебной деятельности, компоненты, типы отношения к обучению.

N. V. Guz, V. V. Guz

PECULIARITIES OF PRIMARY SCHOOL PUPILS' ATTITUDE TO LEARNING

The article is devoted to the problem of the attitude of primary school pupils to learning. The phenomenon of 'attitude to learning' was explained, the components and types of primary school pupils' attitude to learning were determined. Based on the data received, the dynamics of the types of primary school pupils' attitude to learning was determined. The carried out research has shown that the asynchronous character of the development of cognitive, emotional and evaluative, and behavioural components of primary school pupils' attitude to learning combines with negative tendencies of age dynamics of this development. The low level of the development of cognitive and behavioural components is typical for the pupils of the first and second forms. The pupils of the third and the fourth forms are characterized by the presence of negative components in the content of emotional and evaluative components of attitude to learning. The driving mechanisms of primary school pupils' attitude to learning are the following: self-awareness, self-evaluation, and self-regulation; the key factors of the development of this attitude include principles and technology in a teacher's work, the style of communication between a teacher and pupils, the evaluation of the results of learning by a teacher and parents, a pupil's interests. The received results have given rise to the determination of psychological and pedagogical conditions, ways, methods and means of purposeful development of primary school pupils' positive attitude towards learning.

Keywords: attitude to learning, primary school pupils, pupil's attitude to teacher's work, pupil's attitude to training, components, types of attitude to learning.

Подано до редакції 17.06.14

УДК: 15922.7:616.

І. Г. Денисов

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У статті розглядаються основні підходи до вивчення асоціальної поведінки підлітків. Пропонується комплексний підхід до розгляду даної проблеми. Синтез і аналіз теорій і ідей вітчизняних і зарубіжних вчених дозволяє виробити чітку концепцію, яка лежить в основі подальшої профілактики асоціальної поведінки підлітків.

Ключові слова: підліток, підлітковий вік, асоціальна поведінка, передумови асоціальної поведінки, профілактика асоціальної поведінки.

Актуальність дослідження проблеми профілактики асоціальної поведінки підлітків зумовлена як завданнями наукового пошуку, так і соціальною значущістю проблеми. Нажаль доводиться констатувати, що з кожним роком зростає кількість кризових явищ у молодіжному середовищі, зокрема значним є рівень злочинності та правопорушень неповнолітніх, зростає кількість осіб, котрі перебувають на обліку в медичних закладах з діагнозом «наркоманія», молодь залучається до зберігання та розповсюдження наркотиків. Так, за даними статистики, кожний п'ятнадцятий злочин у країні чинить неповнолітній; щороку за бродяжництво та жебракування майже 12 тис. неповнолітніх потрапляють до дитячих притулків.

Саме тому нагальним завданням психологічної науки стає вивчення психологічних чинників та меха-

нізмів формування нормативної поведінки підлітків, психологічних причин їх вчинків із відхиленнями від соціальної норми, на основі аналізу сучасного стану виховання підростаючого покоління. Урахування соціальних, соціально-психологічних, психологічних та медико-біологічних умов формування особистості підлітків вимагає вивчення недоліків навчально-виховного процесу, прорахунків сімейного виховання, особливостей взаємин у системі "вчителі – учні", "батьки – діти", "діти – діти", що дозволяє визначити психолого-педагогічні чинники асоціальної поведінки підлітків у сучасних умовах та розробити на цій основі дієві програми профілактики.

Психологічні аспекти проблеми асоціальності висвітлюються у дослідженнях А.О. Александрова, Н.В. Абдюкової, Б.С. Братуся, С.А. Белічевої,

Я.І. Зелінського, А.Б. Коваленко, І.С. Кона, В.В. Клименка, В.Н. Кудрявцева, Ю.А. Клейберга, Н.Ю. Максимової, С.Д. Максименка, Л.Е. Орбан-Лембрик, М.В. Савчина, Г.М. Федоришин, Ю.М. Швалба та інших учених; вплив конфліктів, зокрема сімейних, на формування відхилень у поведінці підлітків вивчають І.А. Белінська, А.К. Дмитренко, Г.В. Ложкін, Г.М. Мінковський, В.М. Радчук та інші; психологічні аспекти профілактики асоціальної поведінки підлітків розглядаються в працях Л.В. Дзюбо, Н.Ю. Максимової, Г.М. Федоришин, С.Г. Шебанової.

Попри досить значну кількість досліджень, присвячених вивченню відхилень поведінки неповнолітніх, проблема профілактики асоціальної поведінки підлітків ще не дістала достатнього науково-методичного розв'язання, що й зумовило вибір теми дослідження: «Усвідомлення підлітками особистісних можливостей як чинник профілактики асоціальної поведінки».

Мета дослідження полягає у дослідженні усвідомлення підлітками особистісних можливостей як чинника профілактики асоціальної поведінки, а також у розробці програми профілактики асоціальної поведінки підлітків шляхом розвитку усвідомлення ними особистісних можливостей самореалізації. Проаналізувавши всю систему передумов асоціальної поведінки, ми виокремили серед них зовнішні й внутрішні. До внутрішніх передумов ми віднесли біологічні, конституціональні фактори, психофізіологічні та психологічні особливості підлітка.

Так, для підліткового віку характерні диспропорції у формуванні і темпах розвитку, обумовлені значною мірою біологічно. Також до несприятливих варто віднести деякі кризові явища, що характеризують психофізичний розвиток у підлітковому віці: прискорений і нерівномірний розвиток організму в період статевого дозрівання, гормональний сплеск, що спричиняє емоційну нестійкість та вразливість. Результати психологічних досліджень становлення і розвитку особистості підлітка (Л.Ф. Бурлачук, М.Й. Боришевський [1; 2], А.Є. Лічко, С.Д. Максименко [7], М.В. Савчин та ін.) дозволяють стверджувати, що до передумов формування асоціальної поведінки підлітків слід віднести також різні нервово-психічні захворювання та відхилення розвитку дітей. Серед психофізіологічних передумов асоціальної поведінки особливе місце належить відставанню в розумовому розвитку, олігофренії, зумовленій органічною недостатністю, яка має вроджений, спадковий характер або настала внаслідок черепно-мозкових травм і захворювань центральної нервової системи. Психофізіологічні передумови спричиняють виникнення психічних розладів, а також, у поєднанні із несприятливими соціально-педагогічними чинниками, зумовлюють формування акцентуацій характеру. Найчастіше ці чинники настільки тісно пов'язані, взаємопереплетені, що практично неможливо визна-

чити першопричини психологічних відхилень підлітка. Крім того, до негативних передумов можна віднести юнацьку гіперсексуальність, не сублімовану в активні форми діяльності, що закріпилася на рівні поганих звичок (потреба в алкоголі, наркотиках).

Важливими чинниками асоціальної поведінки виступають, на нашу думку, акцентуації характеру підлітків як крайні прояви норми. А.Є. Лічко визначав *акцентуацію характеру* як «межовий варіант норми, за якого окремі риси характеру надмірно посилені, внаслідок чого виявляється вибіркова вразливість щодо визначених психогенних впливів при позитивній чи навіть підвищеній стійкості до інших». За певних умов у підлітків з акцентуїтованим характером формується соціально-педагогічна дезадаптація й асоціальна поведінка. Водночас слід підкреслити, що помилковим було б ототожнення тих чи інших акцентуацій з відхиленнями, девіантністю.

Серед *особистісних* передумов, що мають вплив на становлення асоціальної поведінки, ми виокремимо насамперед особливості самосвідомості підлітка в силу того, що становлення і розвиток самосвідомості є головним новоутворенням підліткового віку. Саме несформованість цих базових процесів, зокрема відхилення у функціонуванні самосвідомості та несформованість «образу Я», а також знижена здатність до інтеграції життєвого досвіду, виступає важливим критерієм соціальної дезадаптації дитини.

Важливими для нас є результати досліджень Н.Ю. Максимової, які засвідчують: соціально дезадаптовані діти не мають бажання вдаватись до роздумів про себе, вкрай недостатньо аналізують свій життєвий досвід і зазвичай нездатні інтегрувати його як складову своєї картини світу. Це пояснюється насамперед тим, що вони не відчують себе суб'єктами своєї життєдіяльності, не беруть на себе відповідальність за події свого життя. У цих підлітків практично не розвинуті навички самоаналізу та рефлексії, не сформовано «образ Я» та самоідентичність. Для «образу Я» соціально дезадаптованих підлітків характерна насамперед невідповідність самооцінки рівню вимог, конфліктність сприймання «образу Я» [8]. Багато з цих особливостей знайшли підтвердження у нашому дослідженні і стали основою для розробки профілактичної програми.

Вагомим чинником асоціальної поведінки підлітків ми вважаємо сформованість та зрілість їх потребно-мотиваційної сфери. Так, серед психологічних причин поведінки, що відхиляється, С.П. Ільїн виокремлює: 1) незадоволені просоціальні потреби, що створюють внутрішній конфлікт особистості підлітка, призводять до формування деформованих і аномальних потреб; 2) наявність соціальних особистісних диспозицій, мотиваторів, що призводять до вибору асоціальних засобів і шляхів вирішення задоволення потреб або позбавлення від них (шляхом, наприклад, самогубства).

На думку М.Й. Боришевського [1; 2],

В.І. Гійчука, С.Д. Максименка, Н.І. Пов'якель, поведінка підлітка – це соціально детермінований і психічно мотивований, викликаний потребами особистості процес, який знаходить своє виявлення в здійсненні вчинків або таких, що порушують соціально-нормативний порядок, або таких, що сприяють нормальному функціонуванню і розвитку суспільства. Вихідним елементом внутрішньої психологічної структури поведінки є потреби як соціально обумовлене психологічне джерело, що спонукає, регулює і спрямовує активність особистості. Психологічною основою поведінки підлітків можуть виступати будь-які соціальні потреби особистості – антисуспільні, гіпертрофовані (викривлені) і нормальні (соціально прийнятні). Як зазначає Н.Ю. Максимова, поведінка фрустрованої людини втрачає цільову орієнтацію, тобто нівелюється початкова мета діяльності [8]. Якщо фрустрація важливих потреб триває і соціально дезадаптована поведінка не стає нормативною, в структурі особистості підлітка формуються новоутворення, які перешкоджають його соціально спрямованому формуванню та розвитку. На нашу думку, проаналізовані особливості підліткового віку зумовлюють внутрішні суперечності, які виступають рушійною силою розвитку підлітка. Водночас, за певних умов, при несприятливому поєднанні різних чинників ці особливості стають передумовами формування в підлітка асоціальної поведінки. Іншими передумовами виникнення в підлітковому віці відхилень у поведінці, є соціальні, соціально-психологічні та педагогічні.

Соціальні детермінанти поведінки, що відхиляється, чисельні, мають різний ступінь впливу і специфічно групуються в кожному конкретному випадку. Ці чинники відносять до *зовнішніх*, виокремлюючи серед них вплив *макросередовища* (соціально-економічні, політичні, культурно-освітні та ін. умови існування певного суспільства) і *мікросередовища* (умови існування найближчого оточення підлітка). Макросередовище обумовлює поведінку підлітка опосередковано: трансформуючись певним чином через соціальні і психологічні особливості мікросередовища, воно детермінує не лише умови існування кожної сім'ї, але й впливає на виховання підростаючої особистості.

П.Д. Павленок, вивчаючи особливості девіантної поведінки, виокремлює такі основні її причини, які він вважає загальними для всіх “груп ризику”: 1) соціальна нерівність, яка знаходить прояв в низькому, часом злидарському рівні життя більшої частини населення, у першу чергу молоді; у розшаруванні суспільства на багатих і бідних; 2) морально-етичний фактор виражається в низькому моральному рівні суспільства, бездуховності і відчуженні особистості; 3) навколишнє середовище, що прихильно ставиться до проявів девіантної поведінки. Виділені вище умови можна розглядати як чинники асоціальної поведінки, що діють на макрорівні – рівні суспільства [цит. за 3]. На мікросоціальному рівні основним чинником асоціальної поведінки підлітків ми вважаємо **сім'ю**. Особливості сім'ї, насамперед її соціальне благо-

получчя, психологічна атмосфера, сімейні цінності створюють певні умови для становлення особистості дитини. Саме у сімейному оточенні з раннього дитинства формуються характерологічні риси дитини, відповідальні за самоконтроль та соціальну компетентність, а найбільш вагомим механізмом у цьому процесі є інтеріоризація засобів та навичок контролю, що використовують батьки.

Причинно-наслідковий зв'язок між стилями сімейного виховання і формуванням негативних форм поведінки у дітей відзначає І.А. Фурманов, вказуючи, що висока агресивність найчастіше спостерігається у дітей із родин з наступними типами виховання: “емоційне відштовхування” (за типом “Попелюшки”, коли мінімальна увага до дитини поєднується з великою кількістю заборон, суворістю вимог); “гіпопротекція” (дитина покинута напризволяще; батьки не цікавляться нею і не контролюють її поведінку). Висока інтенсивність агресії при сталому відчутті провини (тобто дитина упевнена в тому, що вона є поганою, вчиняє негарно) помічена у дітей із сімей з “жорстоким ставленням”, з “домінуючою гіперпротекцією”.

Несприятлива ситуація в родині в більшості випадків є найважливішою умовою формування та розвитку особистості “важкого” підлітка (Г.М. Федоришин, І.А. Фурманов [цит. за 4]). Сімейні конфлікти, фізичні покарання підлітків призводять до виховання запальності, підвищеної збудливості, нестриманості. Отже, залежність поведінки дітей від характеру дитяче-батьківських стосунків підкреслюється більшістю психологів. Зрозуміло, що ця залежність не завжди пряма, частіше вона ускладнена додатковими умовами та факторами: соціальними, економічними, психологічним кліматом в родині, особливостями когнітивного і фізичного розвитку дитини. Часто так звані “важковиховані” підлітки, які не зуміли нормально адаптуватися в оточуючому їх середовищі, потрапляють до асоціальних угруповань, де вони знаходять розуміння, емоційну підтримку, відчуття своєї значущості, що робить особливо привабливим спілкування з такими ж “вигнаними із суспільства”, як і вони.

Угрупування підлітків, які надають перевагу нормам, цінностям, зразкам поведінки, відмінним від визнаних суспільством, створюють ціннісно-нормативні субкультури (злочинну, ретристську, підліткову, богемну й ін.). Як стверджують С.А. Белічева, О.Б. Бовть, Н.Ю. Максимова [8], субкультура формується в результаті інтеграції людей, чия діяльність і спосіб життя протистоять (не відповідають) пануючим у суспільстві, а тому ними ігноруються. Підлітки й молодь частіше інтегровані в субкультурні групи, ніж дорослі. Це пояснюється природним прагненням об'єднатися в умовах “за небанальності” і недружелюбності світу дорослих, у пошуках значущих дружніх контактів і прихильностей та розумінням ровесників при нерозумінні батьками й учителями. Деякі підлітки, на думку С.А. Белічевої, використовують агресивні дії, щоб продемонструвати свою “сучасність”. На жаль, у багатьох сучасних підлітків існує

досить неадекватне уявлення про мужність, яку вони часто ототожнюють з грубощами, жорстокістю, агресивністю. Більш того, такі форми поведінки провокуються різними засобами масової інформації, референтними групами однолітків та зумовлюються деформацією сім'ї, яка найчастіше не тільки не створює почуття психологічної захищеності, а й сприяє розвитку брутальності, демонстративної непокори [цит. за 5].

Отже, середовище спілкування підлітка, його референтна група також є чинником асоціальної поведінки, якщо присутні асоціальні елементи в системі норм, цінностей, якими керуються члени групи; якщо у взаєминах у групі панує авторитарний стиль, виявляється насильство, поширена антишкільна субкультура.

Виділена нами система передумов асоціальної поведінки цілком кореспондується з баченням детермінант поведінки, що відхиляється, іншими авторами. Зокрема, Н.Ю.Максимова виокремлює такі детермінанти дезадаптованої поведінки: 1) комплекс психофізіологічних, спадково-біологічних та конституціональних передумов (наявність відхилень у психічному розвитку, що передаються спадково або притаманні конституціонально, а також ті, що зумовлені uszkodженнями ЦНС в перинатальному чи постнатальному періоді та в перші роки життя); 2) особистісні детермінанти (негативні особистісні новоутворення, що виникли внаслідок несприятливих умов життєдіяльності дитини, а також внутрішні конфлікти, неадекватність самооцінки, відсутність або вкрай низький рівень розвитку рефлексії, цілепокладання та функції прогнозу тощо). Зрозуміло, що ці детермінанти виступають *внутрішніми* передумовами становлення асоціальної поведінки підлітка. Окрім цих зовнішніх детермінант, дослідниця називає такі фактори дезадаптованої поведінки як умови навколишнього середовища (екологічний, кліматичний, географічний фактори) та соціальні чинники (суспільні процеси, соціальні групи, до яких включена людина, мікросоціальне середовище) [8]. Соціальні норми і правила поведінки прищеплю-

ються дитині з перших днів її життя в процесі виховання в умовах сім'ї, дошкільної установи, школи. Але в підлітковому віці будь-яка норма сприймається, як правило, як перешкода і загроза свободі: свободі вибору форм поведінки, орієнтирів розвитку, засобів самовираження, самоствердження тощо. Таке трактування норми при яскраво вираженій у ній соціальній забороні зумовлює появу в підлітка негативної установки на неї, ускладнюючи тим самим процес виокремлення в її змісті раціонального зерна, що у свою чергу часто призводить до її порушення. Формування асоціальної поведінки в багатьох випадках зумовлено дією таких механізмів, як наслідування, навіювання, поведінкові стереотипи тощо. У багатьох випадках стереотипи асоціальної поведінки підлітків формуються під впливом навіювання та наслідування вчителів, батьків або однолітків. Процес формування асоціальної поведінки має поступовий характер. І.А. Невський визначив наступні стадії її розвитку: несхвалювана поведінка (епізодичні пустощі, бешкетування); осудна поведінка (пов'язана з більш систематичним осудженням з боку вихователів); девіантна поведінка (морально-негативний прояв вчинку); делінквентна поведінка; злочинна поведінка; деструктивна поведінка.

Таким чином, поведінкова деформація у підлітковому віці відбувається поступово. Спочатку здійснюються поодинокі аморальні вчинки, які не мають значної суспільної небезпеки. Після таких дій підліток, як правило, відчуває сором та прагне уникати їх аналогій. Систематичне повторення негативних вчинків свідчить вже про наявність усвідомленої і цілеспрямованої поведінки, яка суперечить певним нормам. Каталізатором такої поведінки виступає відчуження підлітка від сім'ї, школи та ін. На завершальному етапі формування поведінкової деформації вже складається стійкий стереотип асоціальної поведінки, який проявляється у всіх сферах життєдіяльності індивіда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М.Й. Развитие саморегуляции поведения школьников: дис. ... в форме науч. доклада докт. психол. наук / М.Й. Боришевський. – К., 1992. – 77 с.
2. Боришевський М. Й. Моральні переконання та їх формування у дітей / М. Й. Боришевський. – К. : Знання УРСР, 1979. – 48 с.
3. Денисов І.Г. Профілактика асоціальної поведінки підлітків шляхом усвідомлення і розвитку особистісних можливостей / І.Г. Денисов // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. □ Вип. 26, том 1. □ Київ, 2005. □ С. 47-54.
4. Денисов І.Г. Дослідження психологічних особливостей підлітка з асоціальною поведінкою / І.Г. Денисов // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Про-

блеми психології творчості. □ Т. 12, Вип. 12. – Житомир, 2010. □ С. 113-120.

5. Денисов І.Г. Схильність до асоціальної поведінки в структурі самосвідомості підлітка / І.Г. Денисов // Наука і освіта. Спецвипуск 8, Проект «Психологія особистості : теорія, досвід, практика». □ Одеса, 2009. □ С.189-193.

6. Максименко С.Д. Науково-психологічні основи формування особистості / С. Д. Максименко // Рідна школа. – 1991. – № 11. – С. 27-31.

7. Максименко С.Д. Основи генетичної психології / С.Д. Максименко. – К. : Знання, 1998. – 198 с.

8. Максимова Н.Ю. Диагностика і корекція поведінки трудних підлітків / Н.Ю. Максимова // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С. 128-133.

REFERENCES

1. Borishevskiy, M. I. (1992). Razvitiye samoregulyatsii povedeniya shkolnikov [The development of self-regulation of schoolchildren's behavior]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Russian].
2. Boryshevskiy, M. I. (1979). *Moralni perekonannia ta yikh formuvannia u ditei* [Children's moral beliefs and their formation]. Moscow: Znannya URSS [in Ukrainian].
3. Denisov, I. G. (2005). Profilaktyka asotsialnoyi povedinky pidlitkiv shliakhom usvidomlennia i rozvytku osobystisnykh mozhlyvostei [Prevention of adolescents' asocial behavior by means of personal opportunities development]. *Naukovi zapysky Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka APN Ukrainy – Proceedings of the Institute of Psychology named after H. S. Kostiuk of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 26, (Vols. 1), (pp. 475-480). Kyiv [in Ukrainian].
4. Denysov, I. H. (2010). Doslidzhennia psykholohichnykh osoblyvostei pidlitka z asotsialnoiu povedinkoiu [Study of the psychological characteristics of adolescents with asocial behavior]. *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. Problemy psykholohii tvorchosti – Urgent problems of psychology: Collection of research papers of the Institute of Psychology named after H. S. Kostiuk of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 12, (Vols. 12), (pp. 113-120) [in Ukrainian].
5. Denysov, I. H. (2009). Skhylnist do asotsialnoi povedinky v strukturi samosvidomosti pidlitka [Inclination to asocial behavior in the structure of teenager's self-consciousness]. *Nauka i osvita. Spetsvypusk 8, Proekt «Psykholohiia osobystosti: teoriya, dosvid, praktyka» - Science and Education. Special Issue 8, Project "Psychology of Personality: theory, experience and practice"* (pp. 189-193). Odessa [in Ukrainian].
6. Maksymenko, S. D. (1991). Naukovo-psykholohichni osnovy formuvannia osobystosti [Scientific and psychological bases of personality formation]. *Ridna shkola – Native school*, 11, 27-31 [in Ukrainian].
7. Maksymenko, S. D. (1998). Osnovy henetychnoi psykholohii [Foundations of genetic psychology]. Moscow [in Ukrainian].
8. Maksimova, N. Yu. (1998). Diagnostika i korrektsiya povedeniya trudnykh podrostkov [Diagnosis and correction of troubled teenagers' behavior]. *Voprosy psikhologii – Psychological issues*, 3, 128-133 [in Ukrainian].

И. Г. Денисов

ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ АСОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

В статье рассматриваются основные подходы к изучению асоциального поведения подростков. Предлагается комплексный подход к рассмотрению данной проблемы. Синтез и анализ теорий и идей отечественных и зарубежных учёных позволяет выработать чёткую концепцию, которая лежит в основе дальнейшей профилактики асоциального поведения подростков.

Ключевые слова: подросток, подростковый возраст, асоциальное поведение, предпосылки асоциального поведения, профилактика асоциального поведения.

I. H. Denysov

BACKGROUND FOR FORMING TEENAGERS' ASOCIAL BEHAVIOUR

In the article the basic approaches to the study of teenagers' asocial behaviour are examined. It must be admitted, that one of the main tasks of psychological science is to study the psychological factors and mechanisms of forming teenagers' criterion behavior, psychological reasons for their deviant deeds based on the analysis of the current state of the youngsters' education. The author has come to the conclusion, that the dependence of children's behavior on the nature of parent-child relationship is emphasized by most psychologists. It is clear that the relationship is not always a straight line, it is often complicated by the additional terms and factors: social, economic ones; psychological climate in the family; cognitive and physical development of a child. Behavioral deformation in adolescence occurs gradually. At first, single immoral acts that do not have any significant public danger are performed. After such actions a teenager, as a rule, is ashamed of them and tries to avoid performing them again. Systematic repetition of negative actions indicates the presence of conscious and purposeful behavior contradictory to certain standards. Teenagers' alienation from families, schools, and others appears to be the accelerator for this behavior. At the final stage of the formation of behavioral deformation the stereotype of asocial behavior is formed, which is manifested in all spheres of life of a person. Taking into account the social, social and psychological, psychological and biomedical conditions for forming a teenager's personality demands studying the drawbacks of training and educational process, family education mistakes, the peculiarities of relationships in such systems as "teachers – pupils", "parents – children", "children – children". It allows, in its turn, to determine the psychological and pedagogical factors of teenagers' asocial behavior and to develop effective prevention programmes.

Keywords: teenager, adolescence, asocial behaviour, background for asocial behaviour, prevention of asocial behaviour.

Подано до редакції 12.06.14